

Μακεδονικά

Vol 12 (1972)

Αφιερούται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Επανομή (συμπληρωματικά στην ετυμολογία του Χ. Π. Συμεωνίδη)

Θεοχάρης Παζαράς

doi: [10.12681/makedonika.1017](https://doi.org/10.12681/makedonika.1017)

Copyright © 2015, Θεοχάρης Παζαράς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παζαράς Θ. (1972). Επανομή (συμπληρωματικά στην ετυμολογία του Χ. Π. Συμεωνίδη). *Μακεδονικά*, 12, 495–496.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1017>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΕΠΑΝΟΜΗ (ΠΡΟΣΘΗΚΗ)

Ἡ δημοσίευση τῆς σύντομης μελέτης μας γιὰ τὴν Ἐπανομή στὸν 11. τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ στὸν κ. Α. Τσακνάκη, συγγραφέα τῆς γνωστῆς μονογραφίας γιὰ τὴν Ἐπανομή πού λάβαμε ἤδη ὑπόψη μας, νὰ μοῦ ἀποκαλύψῃ τὸ περιεχόμενο ἐγγράφου ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ὅπου καταχωρεῖται ὁ τύπος Ὑπανεμὴ τῆς κωμόπολης πού μᾶς ἀπασχόλησε, πράγμα πού εὐδοῶνει τὴν ἀποψὴ μας ὅτι στὸ Ἐπανομή κρύβεται τὸ νεοελληνικὸ ἐπίθ. *ἐπάνεμος*. Ἴδου τὸ σχετικὸ χωρίο:

«Ὁ δὲ Ψαριανὸς θαλασσηνὸς ἀγωνιστὴς τοῦ 21 Νικόδημος Κωνσταντῖνος, ὅταν ὑπηρετοῦσε σὲ ναυτικὴ μονάδα πού ναυλοχοῦσε στὴν Ὑπανεμὴ Θεσσαλονίκης, εἰδοποίησε τοὺς προύχοντας τῶν Ψαρῶν γιὰ τὴν ἐπικειμένη τότε ἀπόβαση τοῦ τουρκικοῦ στόλου στὰ Ψάρᾶ».

Ἡ πληροφορία ἀναφέρεται σὲ περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν (1824). Ὁ Κωνσταντῖνος Νικόδημος ἔχει τὸν βαθμὸ τοῦ ὑποναύαρχου στὰ 1862, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἐκδίδει τὸ ἔργο του «Υπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν» στὴν Ἀθήνα σὲ δύο τόμους.

Ἐπίσης μιὰ ἄλλη ὑπόθεση τῆς μελέτης αὐτῆς εὐδοῶνεται ἀπὸ πληροφορία τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Νίκου Παλαδόπουλου, ὅτι στὴ γλώσσα τῶν κατοίκων τῆς Ἐπανομῆς *ἄπανεμὴ* ὀνομάζεται πράγματι τὸ ὑψημὸ μέρος.

Γιὰ τὴ μεταβολὴ Ὑπανεμὴ>Ἐπανομή πβ. τὸ ἀνάλογο Ὑλης Ὑπάτιος>Ἀλης Ἐπάτης (Κ. Μηνᾶ, Τὰ ιδιώματα τῆς Καρπάθου, Ἀθήνα 1970, σ. 33).

Χ. Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

ΕΠΑΝΟΜΗ

(ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ Χ. Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ)

Στὸν προηγούμενο τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» δημοσιεύθηκε ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Χ. Π. Συμεωνίδη, σχετικὴ μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου Ἐπανομή¹. Ὁ συγγραφέας, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τίς ἀπόψεις πού εἶναι συγκεντρωμένες στὴ μονογραφία τοῦ Ἀθ. Τσακνάκη γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λαογραφία τῆς Ἐπανομῆς², ἀντικροῦει μὲ πειστικότητα τίς λόγιες ἐτυμολογίες τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὸ *ἐπάνω νομή** Ἐπανωνομή>Ἐπανομή καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ *ἄνω νομή*>Ἀπονομή³ διαβλέπει ἐπίσης μιὰ προσπάθεια παρετυμολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὴ φράση «ἐπάνω μή», πού ἀποδίδεται, κατὰ τὴν παράδοση, στοὺς πειρατὲς ὕστερα ἀπὸ ἀποτυχημένες ἐπιδρομὲς τοὺς στὸ χωριό.

1. Χ. Π. Συμεωνίδης, Ἐπανομή, «Μακεδονικά», τ. 11 (1970), σ. 306-310.

2. Α. Θ. Τσακνάκης, Ἐπανομή. Ἱστορία-Λαογραφία, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», ἀρ. 17-18, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 9.

Κατά τὸν Συμεωνίδη ἡ ὀνομασία τῆς Ἐπανομῆς προέρχεται ἀπὸ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἐπιθέτου *ὑπὴνεμος* <*ἀπάνεμος*> <*ἀπάνεμη*> καὶ μὲ καταβιβασμὸ τοῦ τόνου **ἀπανεμή*. Ἐν συνεχείᾳ μὲ τροπῇ τοῦ εἰς ο γίνεται: * *Ἀπανομή* καὶ τέλος *Ἐπανομή*, μὲ λόγια συσχέτιση πρὸς τὸ ἐπάνω.

Τὴν ἄποψη αὕτη στηρίζει ὁ συγγραφέας: α) στὸ ὅτι τὸ χωριὸ βρίσκεται κτισμένον σὲ «λίγο ὑψοῦλῃ πεδιάδι», ὑποθέτοντας ὅτι ὁ πρῶτος οἰκισμὸς τοῦ χωριοῦ πρέπει νὰ κτίσθηκε σὲ τοποθεσία ὑπὴνεμη, ἀπὸ ὅπου καὶ προήλθε τὸ ὄνομα· καὶ β) στὸ ὅτι ἀπὸ πολλὰς ἐλληνικὰς περιοχὰς μαρτυρεῖται τὸ ἐπίθετο *ἀπάνεμος* καὶ τὰ παράγωγά του.

Σὲ ὅσα ὀρθὰ ἔχει σημειώσει ὁ Συμεωνίδης θὰ εἶχα νὰ προσθέσω τίς ἀκόλουθες παρατηρήσεις μου, οἱ ὁποῖες, ἐλπίζω, θὰ εἶναι χρήσιμες στὴν τελικὴ συναγωγὴ συμπερασμάτων:

1) Τὰ πρῶτα σπῖτια τοῦ χωριοῦ, ὅπως βεβαιώνει ἡ προφορικὴ παράδοση καὶ ὅπως ἦταν φυσικὸ, εἶχαν κτισθῇ γύρω ἀπὸ τὴ σημερινὴ κεντρικὴ πλατεία, τὴν ὁποία θὰ μπορούσε κανεὶς, ἐμπειρικὰ τουλάχιστο, νὰ χαρακτηρίσῃ σάν τὸ χαμηλότερο καὶ ἐπομένως περισσότερο ὑπὴνεμο μέρος τοῦ συνοικισμοῦ.

2) Στὴ νέα ἐλληνικὴ γλῶσσα παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο τῆς τροπῆς ἐπιθέτων καὶ μετοχῶν σὲ οὐσιαστικά, χωρὶς τὴν προσθήκην παραγωγικῶν καταλήξεων¹. Ἀνάλογο παράδειγμα πρὸς τὸ *ἀπάνεμη* <*ἀπανεμή*> θὰ μπορούσε νὰ σταθῇ τὸ ἐπίθετο ὁ, ἡ *κάθετος* <*κάθετη* (ὁρμιά)> οὐς. ἡ *καθετή*, ὅπου ἔχουμε πάλι τροπὴ τοῦ ἐπιθέτου σὲ οὐσιαστικὸ μὲ καταβιβασμὸ τοῦ τόνου².

3) Ὁ γλωσσικὸς τύπος *Ἀπανεμή* δὲν εἶναι ἀμάρτυρος· ἀναφέρεται σὲ χειρόγραφο τοῦ ἔτους 1732, πού βρίσκεται στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας στὴ Χαλκιδική. Στὸ χειρόγραφο αὐτό, δημοσιευμένο παλαιότερα ἀπὸ τὸν Π. Ν. Παπαγεωργίου³, ταυτίζεται ἡ σημερινὴ Ἐπανομή μὲ τὸ τοπωνύμιον *Ἀπανεμή* (sic). Ἄν ἡ γραφὴ τοῦ ὀνόματος ἔχῃ παραδοθῇ σωστά, τότε ἔχουμε τὸν βασικότερο ἐνδιάμεσο τύπο τῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τὸ *ἀπάνεμη* στὸ *Ἀπανεμή* καὶ *Ἐπανομή*.

Μὲ τίς παρατηρήσεις αὐτὲς καὶ κυρίως μὲ τὴν ἔσω καὶ μοναδικὴ ὥς τώρα μαρτυρία τοῦ χειρογράφου τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ἐνισχύονται σημαντικὰ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐτυμολογικῆς ἐργασίας τοῦ Συμεωνίδη.

ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΠΑΖΑΡΑΣ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821

Τὸ δημοσιεύμενον ἔγγραφο, ἀποκείμενον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς μονῆς Ζάβορδας (εἰκ. 1), εὐρέθη τὸ ἔτος 1959 ὁμοῦ μετὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ὁσίου Νικάνορος καὶ τινῶν ἄλλων ἔγγράφων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύσαμεν παλαιότερον⁴. Πρόκειται περὶ ἐγκυκλίου τοῦ πατριάρ-

1. Βλ. Α. Ι. Θ α β ὠ ρ η, Οὐσιαστικά ἀπὸ ἐπίθετα (καὶ μετοχές) στὴ νέα ἐλληνικὴ, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 1.

2. Α. Ι. Θ α β ὠ ρ η, ἑ.ἀ., σ. 68 καὶ 159.

3. Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἐκδρομὴ εἰς τὴν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας τῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, «Byzantinische Zeitschrift», τ. 7 (1898), σ. 69.

4. Βλ. Νικ. Π. Δελιᾶλῃ, Τὸ πρωτότυπον τῆς διαθήκης τοῦ Ὁσίου Νικάνορος